

بررسی توسعه گردشگری روستایی در شهرستان سرپل ذهاب (مطالعه موردی: روستای پاتاق)

وحید ریاحی - دانشیار گروه جغرافیا، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

ماریا مرادی^۱ - مدرس گروه جغرافیا، دانشگاه پیام نور، کرمانشاه، ایران.

اصغر پاشازاده - دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران

تاریخ دریافت: ۹۳/۰۲/۰۸

تاریخ پذیرش: ۹۴/۱۲/۲۵

چکیده

گردشگری روستایی فعالیتی است که می‌تواند در پیشرفت و توسعه روستاها اثر فراوان داشته و در توسعه اقتصادی، جلوگیری از مهاجرت و نیز توسعه پایدار روستایی مؤثر باشد. نواحی روستایی ایران در دهه‌های اخیر با تحولات گوناگونی در عرصه‌های اجتماعی، اقتصادی و به‌ویژه کالبدی روبرو بوده‌اند. در برخی از این روستاها، تحولات به سمت ایجاد کانون‌های گردشگری روستایی متمرکز شده و به نوعی سکونتگاه روستایی را به کانون گردشگری تبدیل کرده است. روستای پاتاق یکی از این روستاهاست که در سال‌های اخیر به روستای گردشگری تبدیل شده است. این تحقیق با هدف بررسی علل توسعه گردشگری در روستای پاتاق، سعی دارد تا اثرات و پیامدهای گردشگری روستایی را در محدوده مورد مطالعه بررسی نماید. جامعه آماری تحقیق ۹۰ خانوار ساکن در روستای پاتاق می‌باشند که با استفاده از فرمول کوکران ۷۱ خانوار به عنوان نمونه تحقیق انتخاب شده‌اند. در زمینه روایی و اعتبار ابزار گردآوری داده‌ها نیز پرسش‌نامه اولیه بین کارشناسان و اساتید توزیع شده و پس از اصلاحاتی (نظرسنجی از آن‌ها)، پرسش‌نامه نهایی تنظیم و تکمیل گردید. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS و با روش تحلیل عاملی انجام شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که در روش تحلیل عاملی از ترکیب ۲۹ متغیر اولیه، شش عامل شناسایی شده که ۷۴٫۴ درصد از واریانس اثرات گردشگری را در روستای پاتاق تبیین می‌کند. از بین این شش عامل شناسایی شده، عامل توسعه خدماتی - زیرساختی به عنوان مهم‌ترین عامل مطرح شده و توانسته است با ۴۰٫۳ درصد واریانس تحقیق را تبیین کند. در داخل این عامل متغیرهای افزایش انگیزه ماندگاری در روستا و افزایش مهاجرت از نواحی شهری به نواحی روستایی مثبت و مهم‌تر هستند. تغییرات اجتماعی - فرهنگی، نابودی هویت کالبدی، تخریب زیست‌محیطی، افزایش پس‌انداز و تنوع شغلی و در نهایت افزایش اشتغال کاذب و توزیع ناعادلانه منافع، عوامل شناسایی دیگر این تحقیق هستند. در زمینه اجتماعی - کالبدی، کمبود امکانات در سکونتگاه‌های روستایی از بقیه مهم‌تر است. بر اساس این عوامل و اثرات آن‌ها، می‌توان نتیجه گرفت اثرات مثبت گردشگری روستایی در پاتاق قابل توجه و بیشتر از آثار منفی بوده و موجب درآمدزایی در روستا، تنوع شغلی و سرمایه‌گذاری در روستا شده است. از جمله محدودیت‌های این پژوهش عدم دسترسی به آمار و اطلاعات، عدم همکاری سازمان‌ها و ارگان‌های مربوطه می‌باشد. راهکارهای عملی که در این پژوهش ارائه شده به شرح زیر است: جذب سرمایه‌گذار خصوصی برای توسعه اماکن و خدمات گردشگری، بکارگیری نیروهای انسانی بومی و ارزان در فعالیتهای خدماتی گردشگری، آموزش همگانی در روستای پاتاق به منظور ارتقای فرهنگی در مواجهه با گردشگران. می‌توان گفت از آنجا که کمتر به بررسی گردشگری در روستای پاتاق محیطی پرداخته شده، تحقیق حاضر در نوع خود دارای نتایجی می‌تواند باشد که برای محققان و کارشناسان مرتبط با گردشگری و همچنین گردشگران مفید باشد.

واژه‌گان کلیدی: پیامدهای گردشگری، توسعه گردشگری، گردشگری روستایی، روستای پاتاق.

۱. مقدمه

امروزه صنعت گردشگری یکی از مهم‌ترین فعالیت‌های اقتصادی در جهان به شمار می‌آید که علاوه بر منابع اقتصادی، فرصت بسیاری مناسبی را در اختیار بازدیدکنندگان قرار می‌دهد تا نسبت به اهمیت حفظ فرهنگ‌ها و چگونگی محافظت از فرهنگ‌های محلی و چشم‌اندازهای طبیعی آگاه شوند (عضدی و پناهی، ۱۳۸۹: ۱۶۸؛ فرهودی و شورچه، ۱۳۸۹: ۴۶). گردشگری انواع مختلف دارد که یکی از آن‌ها گردشگری روستایی است. اساساً تحول تدریجی جامعه از شکل روستایی به سبکی که عمدتاً شهری بود، عامل اصلی توسعه گردشگری روستایی است (شارپلی، ۱۳۸۰: ۱۰۰). گردشگری و توسعه آن ابزاری ضروری برای برنامه‌ریزی توسعه در روستاها به شمار می‌آید گردشگری به شکوفایی اقتصاد روستایی و ایجاد راهی برای عرضه تولیدات محلی و ایجاد ارزش افزوده بسیار کمک می‌کند (پاپ زن و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۶). گردشگری روستایی یکی از زمینه‌های نسبتاً خوب در توسعه روستایی است که می‌تواند فرصت‌ها و امکاناتی را به ویژه برای اشتغال و درآمد روستایی فراهم سازد و نقش مؤثری در احیاء و نوسازی نواحی روستایی داشته باشد (محمدی، ۱۳۹۰: ۹۴). گردشگری روستایی بخشی از بازار گردشگری و وضعیتی برای اشتغال و درآمد بوده و می‌توان آن را ابزار مهمی برای توسعه اقتصادی-اجتماعی و اکولوژیکی جوامع روستایی قلمداد کرد (صالحی فر، ۱۳۹۰: ۲۹). در کل می‌توان گردشگری را فعالیتی در نظر گرفت که در خارج از شهر صورت می‌پذیرد و بیشتر گردشگران برای استفاده از مناظر طبیعی و محیط بکر روستا به این مناطق مسافرت می‌کنند از آن گذشته مناطق تاریخی و معماری و صنایع دستی و فرهنگ روستایی مورد توجه گردشگران است.

نواحی روستایی ایران در دهه‌های اخیر با تحولات گوناگونی در عرصه‌های اجتماعی، اقتصادی و به ویژه کالبدی روبرو بوده‌اند. در برخی از این روستاها، تحولات به سمت ایجاد کانون‌های گردشگری روستایی متمرکز شده و به نوعی سکونتگاه روستایی را به کانون گردشگری تبدیل کرده است. روستای پاتاق یکی از این روستاهاست که در سال‌های اخیر به روستای گردشگری تبدیل شده است. توان محیطی، قابلیت‌های گردشگری، موقعیت ارتباطی مناسب و جاذبه‌های فرهنگی و تاریخی موجب توسعه و رشد غالباً سازمان نیافته توسعه گردشگری در این روستا شده است؛ بنابراین مقاله حاضر باهدف تبیین عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری و نیز ارزیابی پیامدهای گردشگری در پاتاق، به بررسی عوامل مختلف پرداخته و در پی پاسخ به این سؤال‌های است که مهم‌ترین علل توسعه گردشگری و مهم‌ترین پیامد گردشگری روستایی در این روستا چیست؟ نیز چه روش‌هایی برای کاهش بازتاب‌های منفی گردشگری در روستای پاتاق قابل ارائه است؟

۲. مروری بر ادبیات تحقیق

۲-۱. پیشینه تحقیق

در خصوص اثرات گردشگری مطالعات و تحقیقات زیادی صورت گرفته است که از آن جمله می‌توان به این موارد اشاره نمود: مهدوی و همکاران در سال ۱۳۸۷ مقاله‌ای تحت عنوان ارزیابی اثرات گردشگری بر توسعه روستایی به این نتیجه رسیده‌اند که صنعت گردشگری نه تنها درآمدزایی و اشتغال‌زایی اندکی داشته بلکه باعث بالا رفتن قیمت زمین نیز شده است. ضیایی و ترابیان در سال ۱۳۸۹ مقاله‌ای با عنوان سنجش سطح قابل قبول اثرات منفی اجتماعی گردشگران بر جوامع محلی در ایران سکونتگاه‌های روستایی حوزه تالاب پریشان را مورد بررسی قرار داده و به این نتیجه رسیده‌اند سطح فعلی اثرات منفی اجتماعی ناشی از حضور گردشگران در بیشتر موارد فراتر از سطح قابل قبول این اثرات است. مولایی هاشجین و همکاران در سال ۱۳۹۰ در تحلیل پیامدهای گردشگری در ناپایداری سکونتگاه‌های روستایی در دهستان بلده کجور، ناپایداری سکونتگاه‌های روستایی را از ابعاد اکولوژیکی و اقتصادی مورد شناسایی قرار داده‌اند.

سحابی و مرادی در سال ۱۳۹۰ در تحلیل اثرات فرهنگی و اجتماعی گردشگری به این نتیجه رسیده‌اند که گردشگری نقش مهمی در ایجاد تغییرات فرهنگی دارد و ناهنجاری اجتماعی در یک فرهنگ را ایجاد می‌کند. بر اساس یافته‌های تحقیق ۸۰ شاخص برای ارزیابی پایداری گردشگری روستایی به دست آورده شده است که سهم شاخص‌های پایداری محیطی بیشتر از همه است. با عنایت به اینکه در تحقیقات مذکور اثرات متفاوتی از گردشگری رخ داده است، این تحقیق هم به دنبال بررسی اثرات گردشگری در روستایی پاطاق بوده تا با استفاده از روش تحلیل عاملی به این مهم دست یابد.

۲-۲. مبانی نظری

گردشگری روستایی می‌تواند سهمی در متنوع سازی اقتصادی و توسعه پایدار داشته باشد و با ایجاد اشتغال و درآمد موجب توسعه مناطق توسعه یافته گردد، اگرچه اشتغال مربوط به این صنعت خیلی تخصصی و پردرآمد نیست، منافع بسیاری را نصیب روستاییان می‌کند. گردشگران برای اقامت، خرید کالاهای محلی و خدمات پول پرداخت می‌کنند (رکن‌الدین افتخاری و قادری، ۱۳۸۱: ۳۳). دلیل اصلی توسعه گردشگری در روستاها غلبه بر پایین بودن درآمد، ارائه فرصت‌های جدید شغلی و ایجاد تحولات اجتماعی در جامعه است (محمدی، ۱۳۹۰: ۹۶). تجربه ثابت کرده است که گردشگری همواره دربردارنده تأثیرات اقتصادی و اجتماعی و زیست‌محیطی است (ضرابی و اسلامی پریخانی، ۱۳۹۰: ۱). بسیاری از محققین معتقدند که گردشگری معمولاً هزینه‌های اقتصادی جامعه میزبان نظیر: افزایش قیمت کالا و خدمات، افزایش کاذب قیمت زمین، افزایش هزینه زندگی، فصلی بودن فرصت‌های شغلی، جابه‌جایی در اشتغال افراد بومی را در بر دارد (مولایی هاشجین، همکاران، ۱۳۹۰: ۲).

از دیگر تأثیرات آن مهاجرت نیروی کار، وارد کردن زنان به کارهای پاره‌وقت و کم درآمد، تغییر الگوهای فرهنگی بومی، کاهش الگوهای زندگی، تغییر فرهنگ محلی برای تطابق با فرهنگ گردشگر نام برد (قادری، ۱۳۸۳: ۷۸). برخی پیامدهای گردشگری، محیط طبیعی را تحت تأثیر قرار می‌دهد و عواقب بسیاری در زمینه تخریب محیط‌زیست دارد (پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۸۵: ۲۲۳). از آن جمله است: تأثیرات منفی دراز مدت بر گیاهان و جانوران کمیاب ناحیه بر اثر دود وسایل نقلیه، فقدان محیط‌های طبیعی، تخریب سایت‌های طبیعی، سایر اشکال آلودگی و زباله‌های برجای‌مانده از گردشگران، از بین رفتن پناهگاه‌های موجود حیوانات با ایجاد بناهای جدید، تخریب محیط‌زیست منطقه (قادری، ۱۳۸۳: ۷۸). به نظر می‌رسد اولین گام جهت اجتناب از بروز اثرات منفی و توسعه ناپایدار گردشگری، مطالعه و ارزیابی پدیده گردشگری روستایی در مناطق مختلف است تا بر اساس، راهبردها و راهکارهای مناسب به منظور مدیریت و کاهش اثرات تدوین گردد (رضایی و همکاران، ۱۳۹۰: ۴).

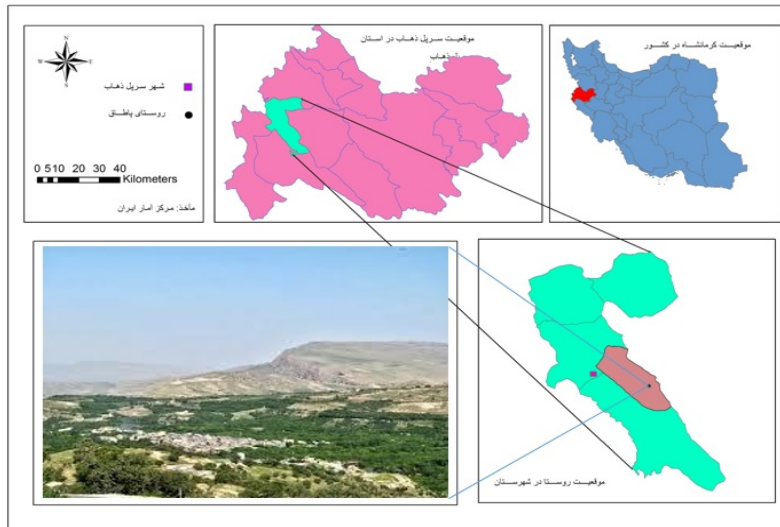
در حال حاضر بسیاری از کشورها منافع اقتصادی و اجتماعی را از گردشگری دریافت می‌کنند و درآمدهای گردشگری را برای توسعه زیرساخت‌های منطقه به کار می‌برند (ضرابی و اسلامی پریخانی، ۱۳۹۰: ۲). توجه به برنامه‌ریزی گردشگری روستایی و تدوین برنامه توسعه این نوع گردشگری زمانی آغاز شد که روستاها به عنوان مقصد گردشگری انتخاب شدند، هجوم گردشگران از یک طرف و بیم از تأثیرات منفی آنان بر محیط زیست و فرهنگ محلی و نهایتاً از بین رفتن خرده‌فرهنگ‌ها از طرف دیگر، متخصصان صنعت گردشگری را وادار به تهیه برنامه گردشگری برای این مناطق کرد (قادری، ۱۳۸۳: ۳۳). درحالی‌که رشد صنعت گردشگری در قرن ۲۱ غیرقابل توقف خواهد بود، اما این به معنای تضمین روزافزون یا سود همیشگی نیست، چرا که رقابت میان مقصدهای گردشگری نیز شدیدتر خواهد شد (لاکشمی ناراسایا، ۱۳۹۰: ۷۴). گردشگری و محیط‌زیست وابستگی متقابل دارند. از این رو، توسعه و مدیریت گردشگر به گونه‌ای که با محیط سازگار باشد، عامل اساسی در دستیابی به توسعه پایدار به حساب می‌آید (سازمان جهانی جهانگردی، ۱۳۷۹: ۷۳).

۳. روش‌شناسی تحقیق

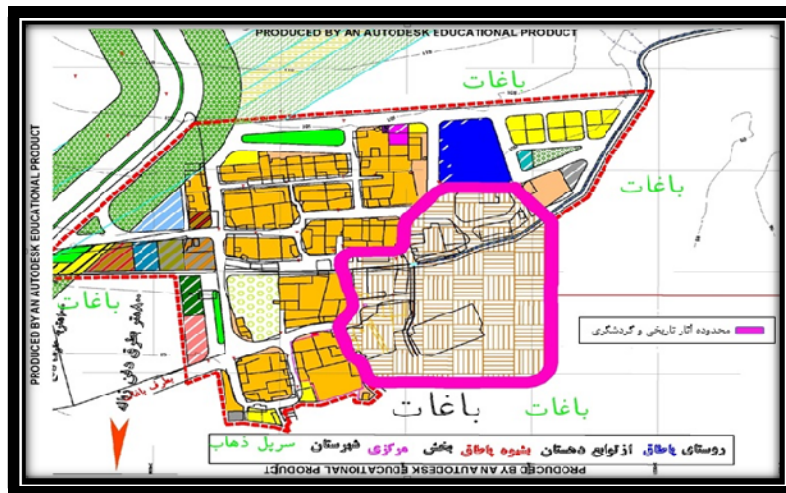
روش تحقیق این پژوهش توصیفی-تحلیلی بوده و از نظر هدف جزء روش‌های کاربردی می‌باشد. داده‌های مورد نیاز تحقیق نیز از دو روش اسنادی و پیمایشی تهیه شده و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS (روش تحلیل عاملی اکتشافی) بهره گرفته شده است. جامعه آماری تحقیق، ساکنان روستای پاتاق می‌باشد که به صورت تصادفی ۷۱ پرسش‌نامه بین آن‌ها توزیع و پر شده است. علت انتخاب این روستا جاذبه‌های فراوان گردشگری و پتانسیل بالای این روستا در زمینه گردشگری تاریخی و همچنین اکوتوریسم بوده است. در زمینه روایی و اعتبار ابزار گردآوری داده‌ها نیز پرسش‌نامه اولیه به کارشناسان و اساتید نشان داده شده و پس از اصلاحاتی از طرف آنان (نظرسنجی از آن‌ها)، پرسش‌نامه نهایی تنظیم گردید و سپس با توزیع پرسش‌نامه به نمونه‌ای ۲۰ نفری (پیش‌آزمون) پایایی آن به دست آمده که ضریب آلفای کرونباخ ۰/۷۹۷ بوده که نشان از سطح بالای اعتماد پرسش‌نامه می‌باشد. پرسش‌نامه حاوی ۵ سؤال در خصوص ویژگی‌های فردی و همچنین ۲۹ سؤال در مورد اثرات گردشگری بر روستا است که در چند طبقه اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی دسته‌بندی شد. ضمناً سؤالات به غیر از ویژگی‌های فردی، به صورت طیف لیکرت ۵ گزینه‌ای طراحی شده است. مدل مورد استفاده در این تحقیق تحلیل عاملی (Factor Analysis) می‌باشد. تحلیل عاملی از مقوله تحلیل‌های چند متغیره است که بین مجموعه‌ای از متغیرهای به ظاهر مرتبط رابطه خاصی تحت یک مدل فرضی برقرار می‌کند (تقوایی و شفیعی، ۱۳۸۸: ۱۴۹؛ برای اطلاع بیشتر رجوع کنید به: موسوی و حکمت‌نیا، ۱۳۸۴، تقوایی و قائدرحمتی، ۱۳۸۵، کینیر و گری، ۱۳۷۷، مؤمنی و قیونی، ۱۳۸۶، افشانی و همکاران، ۱۳۸۴، کلانتری، ۱۳۸۷).

۴. محدوده مورد مطالعه

روستای پاتاق جز دهستان بشیوه و پاتاق، در شرق شهرستان سرپل ذهاب در ۳۴ درجه عرض و ۴۵ درجه طول جغرافیایی واقع شده است. این روستا حدود ۸۲۶ متر از سطح دریا ارتفاع دارد و قدمتی بسیار کهن دارد. بر اساس سرشماری ۱۳۹۰ و آمار به دست آمده از فرمانداری و بخش‌داری شهرستان سرپل ذهاب این روستا شامل ۹۰ خانوار و ۳۷۰ نفر جمعیت می‌باشد. از اماکن طبیعی این روستا می‌توان به کوه بانهریز، کویل و چشمه‌های گرمک قلقله لان و رودهای نیسانه یا پاتاق و آوماراب و سراب ماراب اشاره کرد (کمری، جمشیدی، ۱۳۸۴: ۲۹۳). پوشش گیاهی غالب این منطقه بلوط می‌باشد. مناظر زیبای طبیعی و سراب ماراب و مناطق تاریخی مثل طاق گرا و زیچ منیژه که در این روستا وجود دارد گردشگران را به این روستا جذب می‌کند. زیچ منیژه بنایی با قدمت تاریخی است که از زمان ساسانی به‌جامانده است اما به دلیل در دست نبودن مدارک کافی هنوز در مورد ماهیت آن اختلاف نظر وجود دارد. از دیگر آثار قابل توجه در این روستا پایگاه مرکز انتقال نفت می‌باشد که مربوط به زمان پهلوی اول است و در سال ۱۳۸۶ به عنوان اثر ملی به ثبت رسید. طاق گرا که اثری به‌جامانده از زمان اشکانیان است در میان مردم این روستا به شیرین و فرهاد نسبت داده شده است و در کنار جاده قدیم کرمانشاه به سرپل ذهاب قرار گرفته که همه‌ساله گردشگران زیادی را به سوی خود جلب می‌کند. این روستا دارای استخر پرورش ماهی قزل‌آلا نیز می‌باشد که درآمدزایی خوبی را به همراه داشته است. منطقه پاتاق در زمان جنگ تحمیلی و در طول تاریخ نیز یک منطقه استراتژیک بوده و از اهمیت نظامی قابل توجهی برخوردار است.

شکل ۱. جایگاه محدوده مورد مطالعه در تقسیمات کشوری

شکل ۲. محدوده آثار تاریخی و گردشگری روستای باطاق (منبع: بنیاد مسکن شهرستان، ۱۳۹۳)

بدین منظور در این تحقیق از این روش استفاده شده و مراحل انجام به صورت ذیل است:
الف) انتخاب متغیرها و تشکیل ماتریس داده‌ها، ب) محاسبه ماتریس همبستگی، ج) استخراج عامل‌ها، د) دوران عامل‌ها، ه) نام‌گذاری عامل‌ها.

۵. یافته‌ها

۵-۱. یافته‌های توصیفی

میانگین سنی ۷۱ نفر جامعه نمونه تحقیق ۲۹/۳ سال بوده با انحراف معیار برابر با ۱۰/۵ سال و همچنین از نظر سطح سواد نیز میانگین سواد ۱۰/۹ سال بوده با ۴/۶ سال انحراف معیار. جدول (۱) هم دیگر خصوصیات فردی پرسش‌شوندگان را ارائه نموده است.

جدول ۱. ویژگی‌های فردی پرسش‌شوندگان

جمع	درصد	فراوانی	متغیر	
			مرد	زن
۷۱	۶۴	۴۵	جنسیت	
	۳۶	۲۶		
۷۱	۳۴	۲۴	وضعیت تأهل	
	۶۶	۴۷		
۷۱	۲۰	۱۴	وضعیت شغلی	
	۱۴	۱۰		
	۶	۵		
	۶	۵		
	۲۲	۱۶		
	۳۲	۲۱		

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲

۵-۲. یافته‌های تحلیلی

۵-۲-۱. انتخاب متغیرها برای تحلیل عاملی

در مرحله انتخاب متغیرها با تشکیل ماتریس همبستگی، متغیرهایی که با هیچ یک از متغیرهای دیگر همبستگی ندارند، حذف می‌شوند. یکی از راه‌های وجود همبستگی بین متغیرها مقدار آماره KMO است به عقیده دواس و همکاران (۱۳۷۶) استفاده از آماره KMO که دامنه آن از ۰ تا ۱ است. چنانچه مقدار این بیش از ۰/۷۰ باشد، همبستگی‌های موجود به طور کلی برای تحلیل عاملی مناسب‌اند. اگر مقدار عاملی آن بین ۰/۵۰ تا ۰/۶۹ باشد، می‌بایستی دقت زیادی به خرج داد و مقادیر کمتر از ۰/۵۰ بدان معناست که تحلیل عاملی برای آن مجموعه از متغیرها مناسب نیست. به عبارتی دیگر مقدار آماره KMO باید بالاتر از ۰/۵۰ باشد و هرچه بیشتر باشد بهتر است. همچنین معنی‌داری متغیرها برای تحلیل عاملی از طریق آزمون بارتلت صورت می‌گیرد. معنی‌دار بودن این آزمون حداقل شرط برای انجام تحلیل عاملی است (سرمد، حجازی و بازرگان، ۱۳۷۸: ۲۷۱). جدول (۲) معیار KMO و نتایج آزمون بارتلت را نشان می‌دهد.

جدول ۲. نتایج آماره KMO و آزمون بارتلت در اثرات گردشگری

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		۶۹۷.
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	۱۰۹۱۰۰۸۲
	df	۴۰۶
	Sig.	۰.

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲

با توجه به جدول (۲) مقدار آماره KMO برابر با ۰/۶۹۷ می‌باشد که تأیید کننده تحلیل عاملی و بیانگر مناسب بودن آن است. همچنین نتایج آزمون کرویت بارتلت نیز در سطح ۰/۱ معنی‌دار است، به این مفهوم که فرض مخالف تأیید می‌شود، یعنی بین متغیرها همبستگی معنی‌دار وجود دارد. برای بررسی اثرات گردشگری در محدوده مورد مطالعه ۲۹ متغیر در ابعاد گوناگون انتخاب شده تا با استفاده از روش تحلیل عاملی مورد تحلیل قرار گیرد.

۵-۲-۲. محاسبه ماتریس همبستگی

برای انجام محاسبات در مراحل بعدی و ارتباط درونی بین متغیرها از ماتریس همبستگی استفاده می‌شود. اگر همه متغیرها در جهت مثبت مرتب شده باشد، همبستگی مثبت خواهد بود. همبستگی میان ۲۹ متغیر، ماتریس ۲۹ در ۲۹ می‌باشد. مقادیر قطر آن‌ها همگی ۱ و اعداد زیر قطر آن تکرار اعداد بالای قطر است.

۳-۲-۵. استخراج عوامل

جدول (۳) مقدار ویژه و واریانس متناظر با عامل‌ها را نشان می‌دهد. بلوک اول بلوک مقادیر ویژه اولیه است. مقادیر ویژه اولیه برای هر یک از عامل‌ها در قالب مجموع واریانس تبیین شده برآورد می‌شود. واریانس تبیین شده بر حسب درصدی از کل واریانس و درصد تجمعی است. با توجه به درصد تجمعی بلوک اول مشاهده می‌شود که عوامل اول تا ششم روی هم‌رفته ۷۴/۴ درصد تغییرات را شامل می‌شوند. در بلوک دوم بلوک مجموع ضرایب عامل دوران نیافته، واریانس تبیین شده عامل‌هایی ارائه شده است که مقادیر ویژه آن‌ها بزرگ‌تر از عدد یک می‌باشد. بلوک سوم نیز به عامل دوران مربوط می‌شود. این بلوک، بلوک مجموعه مقادیر عامل‌های استخراج شده بعد از چرخش را نشان می‌دهد. هم‌چنانکه مشاهده می‌شود شش عامل قابلیت تبیین واریانس‌ها را دارند؛ که عامل‌های به دست آمده با روش Varimax چرخش داده شد، عامل‌های اول تا ششم در مجموع ۷۴/۴ درصد واریانس را در بردارند.

جدول ۳. عامل‌های استخراج شده، مقادیر ویژه و درصد تبیین واریانس آن‌ها از مجموعه شاخص‌ها

عوامل	مقادیر ویژه اولیه			مجموع محذورات با عاملی قبل از دوران			مجموع محذورات بار عاملی بعد از دوران		
	جمع کل	درصد واریانس	درصد تجمعی واریانس	جمع کل	درصد واریانس	درصد تجمعی واریانس	جمع کل	درصد واریانس	درصد تجمعی واریانس
۱	۸۰۰۷۷	۴۰۰۳۸۶	۴۰۰۳۸۶	۸۰۰۷۷	۴۰۰۳۸۶	۴۰۰۳۸۶	۴۰۳۳	۲۱۰۶۵۱	۲۱۰۶۵۱
۲	۱۰۸۲۲	۹۰۱۰۹	۴۹۰۴۹۵	۱۰۸۲۲	۹۰۱۰۹	۴۹۰۴۹۵	۲۰۹۲۷	۱۴۰۶۳۴	۳۶۰۲۸۵
۳	۱۰۵۵۱	۷۰۷۵۴	۵۷۰۲۴۹	۱۰۵۵۱	۷۰۷۵۴	۵۷۰۲۴۹	۲۰۵۴۶	۱۲۰۷۳۱	۴۹۰۰۱۵
۴	۱۰۲۳	۶۰۱۵	۶۳۰۳۹۹	۱۰۲۳	۶۰۱۵	۶۳۰۳۹۹	۲۰۳۳۸	۱۱۰۶۸۹	۶۰۰۷۰۵
۵	۱۰۱۲۸	۵۰۶۳۹	۶۹۰۰۳۸	۱۰۱۲۸	۵۰۶۳۹	۶۹۰۰۳۸	۱۰۳۷۴	۶۰۸۷	۶۷۰۵۷۴
۶	۱۰۰۷۳	۵۰۳۶۶	۷۴۰۴۰۴	۱۰۰۷۳	۵۰۳۶۶	۷۴۰۴۰۴	۱۰۳۶۶	۶۰۸۲۹	۷۴۰۴۰۴

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

مطابق با جدول (۳) ملاحظه می‌شود، شش عامل دارای مقادیر ویژه بزرگ‌تر از ۱ هستند و جمعاً ۷۴/۴ درصد از واریانس مجموعه ۲۹ متغیر مذکور در خصوص اثرات گردشگری را تبیین می‌کنند که درصد مورد قبول و بالایی به شمار می‌آید که این شش عامل در جدول مذکور آورده شده است؛ بنابراین گرچه همه این شش عامل مقادیر ویژه بزرگ‌تر از واحد دارند، ولی اهمیت و نقش عامل اول با درصد تبیین ۴۰۰۳ درصد بیش از دو برابر ۵ عامل بعدی است. از آن‌جا که عامل اول با مقدار ویژه ۸ به تنهایی ۴۰۰۳ درصد واریانس را توضیح می‌دهد، بنابراین به عنوان مهم‌ترین عامل معرفی می‌شود.

۴-۲-۵. نام‌گذاری عامل‌ها

متغیرهای بارگذاری شده در عامل‌های شش‌گانه این تحقیق را می‌توان به شرح ذیل تحلیل و نام‌گذاری نمود.

جدول ۴. متغیرهای بارگذاری شده در عوامل شش‌گانه

شماره عامل / نام عامل / مقدار ویژه / درصد واریانس تبیین شده	مقدار همبستگی	متغیر	R
عامل اول عامل توسعه خدماتی - زیرساختی مقدار ویژه ۸.۷۷ درصد واریانس ۴۰.۳	.682	افزایش درآمد روستاییان	۱
	.829	افزایش تردد و ترافیک	۲
	.717	توسعه بخش آموزشی و تحصیلی	۳
	.772	افزایش امکانات خدماتی و رفاهی	۴
	.532	توسعه راه ارتباطی	۵
	.605	تغییر کاربری اراضی	۶
	.792	افزایش امکانات و خدمات بهداشتی - درمانی	۷
عامل دوم عامل تغییرات اجتماعی / فرهنگی مقدار ویژه ۱.۸۲ درصد واریانس ۹.۱	.695	تغییرات منفی در فعالیتهای سنتی و هنری	۸
	.612	کاهش استفاده از گویش‌های محلی	۹
	.746	تغییر رفتار و شیوه زندگی مردم بومی	۱۰
	.632	افزایش مهاجرت معکوس	۱۱
	.429	افزایش انگیزه ماندگاری در روستا	۱۲
	.649	افزایش تمایل بر استفاده از کالاهای تجملی	۱۳
	.715	افزایش اعتماد به نفس	۱۴
	.756	افزایش اختلافات محلی	۱۵
عامل سوم: عامل نابودی هویت کالبدی مقدار ویژه ۱.۵۵ درصد واریانس ۷.۷۵	.776	آسیب مناظر طبیعی و تاریخی	۱۶
	.733	نابودی سبک معماری سنتی	۱۷
عامل چهارم: عامل تخریب زیست‌محیطی مقدار ویژه ۱.۲۳ درصد واریانس ۶.۱۵	.827	بروز و شیوع انواع بیماری‌ها	۱۸
	.648	افزایش انواع آلودگی‌ها	۱۹
	.507	کاهش گونه‌های جانوری	۲۰
عامل پنجم عامل اثرات مثبت اقتصادی مقدار ویژه ۱.۱۸ درصد واریانس ۵.۶۳	.743	افزایش پس‌انداز	۲۱
	.556	ایجاد تنوع شغلی	۲۲
	.539	تغییر و جایجایی نیروی کار	۲۳
	.895	افزایش سرمایه‌گذاری‌ها در روستا	۲۴
عامل ششم عامل اثرات منفی اقتصادی مقدار ویژه ۱.۰۷ درصد واریانس ۵.۳۶	-.432	افزایش قیمت زمین	۲۵
	.518	افزایش اشتغال کاذب	۲۶
	.836	افزایش هزینه‌های پاکیزگی محیط (جمع‌آوری زباله)	۲۷
	.667	توزیع ناعادلانه منافع حاصل از گردشگری	۲۸
	.554	افزایش هزینه‌های زندگی	۲۹

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲

عامل اول، مقدار ویژه این عامل ۸.۰۷ می‌باشد که به تنهایی ۴۰.۳۸ درصد از واریانس را محاسبه می‌کند و بیش‌ترین تأثیر را در بین عوامل داشته، بنابراین به عنوان مهم‌ترین عامل معرفی می‌گردد. عامل دوم، دارای مقدار ویژه ۱.۸۲ می‌باشد که این مقدار ۹.۱ درصد از واریانس را محاسبه می‌کند در این عامل ۸ متغیر اجتماعی بارگذاری شده است. عامل سوم با مقدار ویژه ۱.۵۵، ۷.۷۵ درصد از واریانس را تفسیر می‌کند. عامل چهارم، مقدار ویژه این عامل ۱.۲۳ است و ۶.۱۵ درصد از کل واریانس را تشریح می‌کند. عامل پنجم با مقدار ویژه ۱.۱۸ قادر است ۵.۶۳ درصد از واریانس را تبیین کند؛ و عامل ششم با مقدار ویژه ۱.۰۷ است که این مقدار ۵.۳۶ درصد از کل واریانس را محاسبه می‌کند.

جدول ۵. عوامل شش گانه تحقیق و سهم درصدی هر یک از آن‌ها

شماره عامل	عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس مقدار ویژه	درصد از کل عامل‌ها
۱	توسعه خدماتی-زیرساختی	۸.۰۷	۴۰.۳۸	۵۴.۲
۲	تغییرات اجتماعی- فرهنگی	۱.۸۲	۹.۱	۱۲.۳
۳	نابودی هویت کالبدی	۱.۵۵	۷.۷۵	۱۰.۵
۴	تخریب زیست‌محیطی	۱.۲۳	۶.۱۵	۸.۳
۵	اثرات مثبت اقتصادی	۱.۱۸	۵.۶۳	۷.۵
۶	اثرات منفی اقتصادی	۱.۰۷	۵.۳۶	۷.۳
	جمع	-	۷۴.۴	۱۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲

۶. بحث و نتیجه‌گیری

در این تحقیق به کمک روش تحلیل عاملی که روشی چند متغیره است و با استفاده از نرم‌افزار SPSS صورت گرفت به تفسیر روابط میان ۲۹ متغیر و ترکیب بهینه آن‌ها در قالب ۶ عامل معنادار پرداخته شد. نتایج تحقیق نشان داد که گردشگری اثرات بسیاری گوناگونی دارد که بر اساس نتایج تحلیل عاملی، این علل در ۶ دسته قرار گرفته و ۴۰.۳۸ درصد واریانس توسعه خدماتی- زیرساختی را تبیین نمودند که درصد مورد قبول و بالایی به شمار می‌آید. اولین و مهم‌ترین این علل، عامل توسعه خدماتی- زیرساختی بوده که این امر نشانگر اهمیت و ارزش عامل اول نسبت به عامل‌های بعدی است. عامل تغییرات اجتماعی- فرهنگی در رده دوم قرار می‌گیرد. در زیرمجموعه این عمل هشت عامل قرار می‌گیرد که تنها دو عامل افزایش انگیزه ماندگاری در روستا و افزایش مهاجرت معکوس مثبت می‌باشد. در بین عامل اجتماعی- کالبدی، کمبود امکانات در روستا از بقیه مهم‌ترند و می‌توان گفت که با ارائه امکانات و تسهیلات در روستا، می‌توان برای گردشگران امکانات بهتر و راحت‌تری فراهم کرد و این خود باعث افزایش انگیزه ماندگاری در بین روستاییان می‌شود. عامل نابودی هویت کالبدی در رده سوم قرارداد این عامل که نابودی سبک معماری سنتی زیرمجموعه آن است یکی از اثرات منفی گردشگری می‌باشد و باید با برنامه‌ریزی درست از این تأثیر منفی جلوگیری کرد. عامل تخریب زیست‌محیطی نیز چهارمین عامل است. ورود گردشگران به اماکن گردشگری بیماری‌های جدید و کاهش گونه‌های گیاهی را در بردارد که جز عوامل منفی به حساب می‌آید. عامل پنجم که افزایش پس‌انداز، تنوع شغلی، افزایش سرمایه‌گذاری را شامل می‌شود از جمله تأثیرات مثبت صنعت گردشگری در روستای پاتاق می‌باشد. عامل ششم نیز که از عوامل منفی می‌باشد و اثرات منفی در این گروه قرار گرفته شامل افزایش اشتغال کاذب، توزیع ناعادلانه منافع و ... می‌باشد. در مجموع می‌توان نتیجه گرفت با توجه به تأثیرات و ابعاد گسترده گردشگری در نواحی روستایی اثرات مثبت آن بیشتر بوده و باعث درآمدزایی در روستاها، تنوع شغلی و سرمایه‌گذاری در روستا شده است هرچند این صنعت اثرات منفی نیز دارد اما با برنامه‌ریزی و مدیریت درست می‌توان این اثرات را کاهش داد و آسیب کمتری را به منطقه گردشگری وارد کرد.

بنا بر مطالعه حاضر پیشنهادهایی مطرح است: جذب سرمایه‌گذار خصوصی برای توسعه اماکن و خدمات گردشگری، بکارگیری نیروهای انسانی بومی و ارزان در فعالیتهای خدماتی گردشگری، آموزش همگانی در روستای پاتاق به منظور ارتقای فرهنگی در مواجهه با گردشگران، تبلیغات فرا منطقه‌ای برای جذب گردشگر با توجه به پتانسیل‌های موجود در روستای پاتاق، توجه و مداخله نهادهای مدیریتی و سازمان‌ها جهت جلوگیری از تخریب محیط‌زیست و برگزاری دوره‌های (سالانه) جشنواره در روستای پاتاق به منظور جلب گردشگر فرا منطقه‌ای.

۷. منابع

۱. افشانی، سید رضا؛ مرتضی حسینی و رامشه، زینب، ۱۳۸۴، **فرازی بر SPSS 14**، انتشارات بیشه، تهران.
۲. امیرعزیدی، طوبی، ولی شریعت‌پناهی، مجید، ۱۳۸۹، **بررسی قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدهای گردشگری در شهرستان شمیرانات**، فصلنامه علمی پژوهشی جغرافیای انسانی، سال دوم، شماره چهارم، صص ۱۶۷-۱۸۵.
۳. پاپ زن، عبدالحمید؛ قبادی، پرستو؛ زرافشانی، کیومرث و گراوندی، شهپر، ۱۳۸۹، **مشکلات و محدودیت‌های گردشگری روستایی با استفاده از نظریه بنیادی (مورد: روستای حریر، استان کرمانشاه)**، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، دوره ۱، شماره ۳، صص ۲۵-۵۲.
۴. پاپلی یزدی، محمد حسین و سقایی، مهدی، ۱۳۸۵، **گردشگری (ماهیت و مفاهیم)**، چاپ اول، انتشارات سمت، تهران.
۵. تقوایی، مسعود و قائدرحمتی، صفر، ۱۳۸۵، **تحلیل شاخص‌های توسعه فرهنگی استان‌های کشور**، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، شماره ۷، صص ۱۱۷-۱۳۲.
۶. تقوایی، مسعود و شفیعی، پروین، ۱۳۸۸، **کاربرد تحلیل عاملی و خوشه‌ای در ارزیابی فضایی- مکانی مناطق روستایی اصفهان**، مجله اقتصاد و توسعه، سال هفدهم، شماره ۶۸، صص ۵۷-۶۸.
۷. جولیا شارپلی، ریچارد، ۱۳۸۰، **گردشگری روستایی**، ترجمه رحمت‌الله منشی‌زاده و فاطمه نصیری، چاپ اول، انتشارات منشی، تهران.
۸. رضایی، روح اله؛ حسینی، سید محمود؛ رنجبران، پریسا و صفا، لیلا، ۱۳۹۰، **ارزیابی اثرات منفی توسعه گردشگری در روستای ابیانه استان اصفهان با استفاده از مدل تحلیل عاملی**، فصلنامه فضای گردشگری، شماره اول، صص ۲۸-۴۲.
۹. رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا و قادری، اسماعیل، ۱۳۸۱، **نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی (نقد و تحلیل چهارچوب‌های نظریه‌ای)**، مجله مدرس، دوره ۶، شماره ۲، صص ۲۳-۴۱.
۱۰. سازمان جهانی جهانگردی، ۱۳۷۹، **برنامه‌ریزی توریسم در سطح ملی و منطقه‌ای**، چاپ اول، انتشارات دانشگاه اصفهان، اصفهان.
۱۱. سرمد، زهره، عباس بازرگان و حجازی، الهه، ۱۳۷۸، **روش‌های تحقیق در علوم رفتاری**، چاپ شانزدهم، نشر آگه، تهران.
۱۲. صالحی فر، محمد، ۱۳۹۰، **گردشگری روستایی**، چاپ اول، انتشارات کتیبه، تهران.
۱۳. ضرابی، اصغر و اسلامی پریخانی، صدیف، ۱۳۹۰، **سنجش تأثیرات اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و زیست محیطی توسعه گردشگری (مطالعه موردی: شهرستان مشکین شهر)**، مجله پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۷۵، صص ۳۷-۵۲.
۱۴. فرهودی، رحمت‌الله و شورچه، محمود، ۱۳۸۹، **برآورد اثر تغییرات فصلی بر درآمد گردشگری معبد آناهیتا با تحلیل رگرسیون**، مجله جغرافیا و توسعه، شماره ۷، صص ۴۵-۶۲.
۱۵. قادری، زاهد، ۱۳۸۳، **اصول برنامه‌ریزی توسعه پایدار گردشگری روستایی**، چاپ اول، انتشارات سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور، تهران.
۱۶. کلاتری، خلیل، ۱۳۸۷، **پردازش و تحلیل داده‌ها در تحقیقات اجتماعی- اقتصادی**، چاپ چهارم، انتشارات فرهنگ صبا، تهران.
۱۷. کمری، منوچهر و جمشیدی، رضا، ۱۳۸۴، **سرپل زهاب در گذر تاریخ**، چاپ اول، انتشارات چشمه هنر و دانش، کرمانشاه.
۱۸. کینی، پال آر و گری، کولین د، ۱۳۷۷، **کتاب آموزشی SPSS در محیط ویندوز**، ترجمه علیرضا منتظری، انتشارات نشر علوم، تهران.

۱۹. لاکشمی ناراسایا، ام، ۱۳۹۰، **گردشگری و توسعه**، ترجمه قهرمان رستمی و مهدی رمضان زاده لسبویی، چاپ اول، انتشارات نور علم، تهران.
۲۰. محمدی، سعدی، ۱۳۹۰، **توسعه روستایی توسعه گردشگری**، فصلنامه سپهر، سال بیستم، شماره ۷۸، صص ۹۳-۱۰۱.
۲۱. موسوی، میر نجف و حکمت نیا، حسن، ۱۳۸۴، **تحلیل عاملی و تلفیق شاخص‌ها در تعیین عوامل مؤثر بر توسعه‌ای انسانی نواحی ایران**، مجله جغرافیا و توسعه، شماره ۶، صص ۵۵-۶۹.
۲۲. مولایی هاشجین، نصرالله، دانلین، کارینه وحسین‌نژاد، معصومه، ۱۳۹۰، **تحلیل پیامدهای گردشگری در ناپایداری سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی: دهستان بلده کجور- شهرستان نوشهر)**، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال اول، شماره ۲، صص ۱-۱۴.
۲۳. مؤمنی، منصور و فعال قیومی، علی، ۱۳۸۶، **تحلیل‌های آماری با استفاده از SPSS**، انتشارات کتاب نو، تهران.